

Narratologia ja uutisjournalismi: eräitä metodologisia huomioita

Journalismi kerrontana

70- ja 80-luvuilla on varsinkin angloamerikkalaisessa tiedotustutkimuksessa, mutta myös muualla, esitetty monasti se näkemys, että journalismi on kerrontaa (**narration**) ja journalistiset tuotteet kertomuksia (**narratives**).¹ Tämä näkemys palautuu siihen ajallisesti sinänsä pitkään yhteiskuntatieteelliseen ajatusperinteeseen, jota itse olen kutsunut tulkitsevan toiminnan lähestymistavaksi (V. Pietilä 1982, 67-95; ks. myös 1980, 90-127). Viestinnän tutkimuksen alueella sitä on artikuloinut mm. Carey (1975, 10) sanoessaan, että viestintä on "symboliprosessi, jonka kautta todellisuutta tuotetaan, ylläpidetään, korjataan tai muutetaan". Sen, mitä tällaisista lähtökohdistuutista ajatellen seuraa, kiteyttää Selucky (1984, 1) sanoessaan, että tällöin

kysymykset objektiivisuudesta ja vinoutumisesta eli faktuaalisuudesta ja vääristymisestä, jotka kohdistuvat uutisisällön ja maailman tapahtumien väliseen referentiaaliseen suhteeseen, menettävät keskeisen asemansa ja huomio kohdistuu niiden asemesta siihen suhteeseen, joka valitsee uutisen tuottamien merkitysten (...) ja uutisen kerronnan tai esitystavan muotojen ja konventioiden välillä.

Tästä näkökulmasta uutista ei hahmoteta niinkään informaatiota välittäväksi raportiksi kuin tiettyjä sääntöjä ja tekniikoita soveltaen tuotetuksi kertomukseksi (joka esim. saa 'faktisuudelta' näyttävän luonteensa juuri niiden

ansiosta). Robinson (1984, 201) esittää asian tv-uutisten osalta seuraavasti:

Uutisjutut, kuten muutkin esitykset, ovat sepitteellisiä rekonstruktioita, joille ominainen rakenne ilmaisee seläisiä määreitä kuten 'realismi' ja 'faktuaalisuus'. Niiden erittelyssä ei ole kiinnitettävä huomiota vain siihen, **mistä on puhe**, vaan **siihen tapaan, jota** tv-uutisissa noudatetaan juttuja kerrottaessa.

Journalismin ymmärtäminen kerronnaksi ei välttämättä julista arvottomaksi sitä informaation välittämisenä tarkastelevaa lähestymistapaa. Esim. Dahlgrenista (1985, 84) "informaatiomalli on ilman muuta tietysti hyödyksi tutkittaessa tv-uutisia". Hän kuitenkin epäilee, että "sen liian rationalistinen näkökulma jättää ehkä tv-uutisprosessin keskeiset ainekset elää kituuttamaan varjoihin" (emt.). Tästä syystä hänestä on perusteltua tarkastella tv-uutisjournalismia kerrontana, tiettyinä kulttuurisesti määräytyneenä "**diskurssimuotona**" (emt., 85). Diskurssin hän ymmärtää "erityiseksi ja pysyväksi tavaksi käyttää kieltä ja symboleja — tavaksi, joka tarjoaa merkityksiä ja määrittelee yhteyksiä auttaen meitä saamaan mieltä arkielämän kokemuksiimme" (emt.; ks. myös Dahlgren 1984, 8-18 ja 1987).

Edellinen herättää luonnollisesti sen kysymyksen, mitä journalismin tarkastelu kerrontana oikeastaan pitää sisällään. En kuitenkaan ole ottanut tehtäväkseni suoranaisesti tähän kysymykseen vastaamista. Varsinainen tavoit-

teeni juontuu näet yhtäältä siitä huomiosta, ettei viitteestä 1 mainituissa lähteissä pohdita sen enempää, mistä kertomuksessa tarkemmin ottaen on kyse ja mitä ehtoja tähän sisältyvä problematiikka asettaa puheelle uutisista kertomuksina (ks. tosin Lewis 1985) ja toisaalta siitä huomiosta, että vaikka uutiset em. lähteissä ymmärretäänkin kertomuksiksi, niitä ei niissä — Manderia (1987) lukuunottamatta — silti ole lähestytty mistään nimenomaan narratologialle, kertomuksen tutkimukselle ominaisesta näkökulmasta. Tarkoitukseni onkin aluksi tarkastella kysymystä uutisesta kertomuksena eräistä niistä näkökulmista, joita kertomusta koskeva pohdiskelu lähinnä tekstilingvistisen narratologian piirissä on avannut. Toiseksi tarkoitukseni on selvittää, mitä lähinnä kirjallisuustieteellisen narratologian piirissä kehiteltyllä ns. tekstuaalisten 'kertojien ja kuulijoiden' suhteita koskevalla 'käsitemallilla' voitaisiin saada uutisesta irti.

Kertomuksen problematiikasta suhteessa uutiseen

Uutisen kertomukseksi ymmärtävät tiedotusoppineet näyttävät lähtevän siitä, että mikä tahansa jonkun laatima ja toisen vastaanottama viesti voidaan ymmärtää kertomukseksi. Esim. Sperryn (1981, 298) tähän pohjautuvan 'kertomusteorian' mukaan kertomus voi olla "tosiseikka tai mielikuvituksen tuote, filosofinen spekulatio, tieteellinen määritelmä tai metaforinen selitys". Lähdetessä tästä joudutaan pakostakin hyväksymään näkemys, ettei kertomus ole vain tietty diskurssimuoto vaan kaikkien diskurssimuotojen, kaiken inhimillisen viestinnän perustava paradigma. Jotkut ovat tätä näkemystä puolustaneet (esim. Fisher 1984 ja 1985), toiset taas vastustaneet — lähinnä sillä perusteella, että tällöin kertomus määritetty "niin laveaksi, että se menettää paljon selittävästä voimastaan" (Rowland 1984, 265). Kertomuksen kapeampaa määrittelyä parempana pitävistä se "on olennaisesti tietyn tapahtuman tai tapahtumakulun kronologinen selostus" (emt., 266).

Tekstilingvistiikan piirissä kertomusta ei ole ollut tapana ymmärtää viestinnän paradigmaxi vaan tietyksi diskurssimuodoksi. Esim. van Dijk (1979, 61) kirjoittaa:

Kertomus (...) on erityinen toimintadiskurssin tyyppi. Toimintadiskurssi on toiminnan kuvauksia sisältävä diskurssi. Toiminnan kuvaus on propositiojono, joka denotoi toimintoja tai niiden komponenttiminimiteitä, syitä/perusteita ja seurauksia.

Kertomuksen ydintä ovatkin ajallisiin syy- ja seuraussuhteisiin jäsenyviä toimintoja ja tapahtumia kuvaavat propositiot. Tämä tulee esiin esim. sitä koskevissa pohdintoissa, mitkä minimiehdot kertomuksen tulee täyttää. Esim. Princen (1973, 16-31) mukaan minimikertomuksessa tulee olla kolme alkioa: staattinen, aktiivinen ja staattinen. Näiden tulee seurata toisiaan ajallisesti, vieläpä niin, että toinen alkio aiheuttaa kolmannen, suomeksi sanottuna siis: TILANNE — TAPAHTUMA/TOIMINTO - TILANNE (vrt. myös Findhahl & Höijer 1984, 102-103). Tämä on kerroksen 'syvärakenne', josta Princen erottamat muut kertomusmuodot — yksinkertainen ydinkertomus, yksinkertainen kertomus ja mutkikas kertomus — voidaan tiettyjä transformaatioasäntöjä noudattaen johtaa. Rumelhart (1975) puolestaan erottaa asetelman ja episodin, joista kuitenkin vasta tapahtumaan ja sen aiheuttamaan reaktioon jakautuva episodi tekee kertomuksen (problematiikasta ks. myös A-L. Siikala 1984, 27-32, ja J. Siikala 1987).

Uutisiin siirtyäksemme — ja ajatellen tässä lehti uutista enkä niistä tietyissä suhteissa eroavia radio- ja tv-uutisia (ks. Weaver 1981) — on selvää, etteivät kaikki uutiset täytä esitettyjä kertomuksen minimiehtoja. Näitä ovat etenkin ne, joissa kuvataan jokin vallitseva tilanne — työllisyystilanne, asuntotilanne tms. — esittämättä mitään siihen johtaneista syistä tai sen herättämistä reaktioista. Princen edellyttämistä alkiosta niissä on vain ensimmäinen tilanne: tapahtuma/ toiminto ja sen aiheuttama toinen tilanne puuttuvat. Tai — Rumelhartin termin — siinä on vain asetelma, joka episodin puuttuessa ei riitä konstituimaan kertomusta. Ongelmallisia ovat myös

uutiset, joissa selostetaan jotain julkistettua suunnitelmaa, jonkun jossain pitämää puhetta yms. Tosin jos esim. suunnitelmaa selostettaessa sanotaan, mikä siihen on antanut aiheita, uutisessa olisi jo kertomuksenomaisuutta. Oli miten oli, näyttää siltä, että erityyppisistä uutisista vain tapahtumia, toimintoja ja prosesseja koskevat voisivat olla riidattomammin kertomuksiksi luettavissa.

Tekstilingsvistikot ovat jonkin verran pohtineet, mitä diskurssi- tai tekstityyppiä on olemassa. Beaugrandesta ja Dressleristä (1981, 189) erottelu on hankalaa, koska tekstit eivät useinkaan täytä vastaavan "ideaalittyyppin ominaisuuksia täysin eivätkä tarkoin". Joka tapauksessa he erottavat tekstin funktioiden nojalla kolme tekstityyppiä, kuvailevan, kertovan ja argumentoivan, mutta toteavat samalla, että aktuaaliset tekstit, kuten kertomukset, sisältävät monasti aineksia useammasta tyyppistä (emt., 190-191); vrt. myös Lautamatti 1983, 183). Sittenkin Beaugrande (1984, 100) on laajentanut luetteloa ja luonnehtinut erottamiaan tekstityyppiä seuraavasti: **kuvaileva** keskittyy objektien ominaisuuksiin ja suhteisiin, **kertova** hahmottaa tapahtumien ajallisia ja kausaalisia järjestyksiä, **ekspositio** selostaa, mitä jokin on tai miten se toimii, **argumentoiva** pyrkii saamaan yleisön hyväksymään teesin, **tieteellinen** sisältää yleistävää, **tekninen** yksityiskohtaisempaa teknistä ja **didaktinen** opetustarkoituksiin muokatua tietoa. Erottelu ei ole loogisesti puhdas. Oli miten oli, jaottelua uutisiin soveltaen voisi arvela, että tilanneuutiset olisivat lähinnä kuvailevia, suunnitelmia selostavat lähinnä ekspositioita, puheita selostavat lähinnä argumentoivia tekstejä jne. Tullaan samaan kuin edellä: uutisista vain tapahtuma-, toiminta- ja prosessiuutiset näyttäisivät lukeutuvan kertovaan tekstityyppiin.

Asia ei kuitenkaan ole tällä selvä. Uutisesahan asiat on tapana esittää eri järjestyksessä kuin kertomuksessa: siinä edetään yleensä tärkeimmäksi arvioidusta asiasta vähemmän tärkeisiin, kun taas kertomuksessa edetään yleensä asioiden kronologisessa syy-seuraus-

järjestyksessä (vrt. Lewis 1985, 212-220). Tosin esim. Prince (1973, 57, 59) ei edellytä yksinkertaiselta kertomukselta tätä; hänestä sille on ominaista, ettei sen "järjestys useinkaan vastaa kronologista", ei varsinkaan "kirjoitetuissa kertomuksissa". Toisaalta tyydyttävä tapahtumien kronologia pitää voida rekonstruoida sen pohjalta; ellei tämä ole mahdollista, kyseessä ei ole kertomus (Prince 1982, 64-64; vrt. myös Chatman 1978, 128 ja Rimmon-Kenan 1983, 14). Kertomuksissa kronologia hajotetaan takautumilla ja ennakoinneilla. Tällainen kronologian hajottaminen juontuu nähdäkseni kerronnan omasta problematiikasta — sillä pyritään esim. problematisoimaan kerronnan realismiksi ymmärrettyä muotoa (ks. Heath 1972, 33 tai Lodge 1977, 46). Sitävastoin uutisessa kronologian hajottaminen ei johdu mistään kerronnan sisäisestä motiivista vaan uutisteknisistä 'pakoista', esim. siitä, että uutisen tulee olla 'leikkaamalla lyhennettävissä' sen ymmärrettävyyden tästä kärsimättä. Joutuukin kysymään, voidaan-ko edes tapahtuma-, toiminta- tai prosessiuutista pitää kertomuksena vai olisiko sen esitystapa nähtävä pikemminkin omaksi erityiseksi diskurssimuodokseen.

Uutisten osalta on kiinnitettävä huomiota vielä yhteen tekstilingsvistiikan piirissä vähemmälle huomiolle jääneeseen seikkaan, nimittäin siihen, ettei uutinen yleensä ole yksi yhtenäinen diskurssi vaan rakentuu useammista diskursseista — vähintäänkin kahdesta, joita K. Pietilää (1986b, 88-138; ks. myös K. Pietilä & Sondermann 1987) mukaillen voi kutsua toimittajan ja hänen uutisessa käsittelemänsä instanssin diskursseiksi (vrt. Tammi (1986), joka puhuu romaanissa kertojan ja henkilöiden diskusseista). Havainnollistan asiaa oheisella, pari vuotta sitten Aamulehden kotimaanosastosta poimimallani prosessiuutisella. Siinä on toimittajan diskurssin ohella kolme muuta: valtuutettu Mäkelän, Porin terveysviranomaisten ja VTT:n diskurssit. Tosin diskurssien tarkka erottaminen toisistaan on vaikeaa (vrt. K. Pietilä & Sondermann 1987, 92-103). Yritetään kuitenkin.

Reposaaren maaperää seurataan

Sahan myrkkyjä ei löydy asuinalueelta

Pori — Helena Saari

Kyyvitöksen tunnettu puutavaran suoja-aine ei todennäköisesti ole saastuttanut Porin Reposaaren rakennettua uutta asuntoaluetta. Talot on rakennettu entisen sahan varastoalueelle. VTT:n mukaan tilanne ei näytä huolestuttavalta, mutta laitos pitää suotavana uusintanäytteiden ottamista maaperästä parinkolmen vuoden kuluttua.

Reposaaren entisen sahan alueen maaperän myrkyllisyyttä ryhtyi peräämään porilainen kaupunginvaltuutettu Leevi Mäkelä. Hän kertoi, että esimerkiksi Oulun seudulla entisten sahojen alueella asuntorakentaminen on kokonaan kielletty maapohjan myrkyttymisen vuoksi. Sahat ovat käyttäneet vuosikymmeniä yleisesti Ky 5 -nimistä puunsuoja-ainetta puutavaran suojaamiseen tuhohyönteisiltä.

Reposaareissa entisen sahan

aluetta kaavoitettiin asuntoalueeksi, ja sinne on myös jo rakennettu. Mäkelä tivasi miten alueen maapohja on tutkittu, millaisia ovat kyyvitöksen pitoisuudet maaperässä, miten asukkaita aiotaan suojella ja kuka on taloudellisessa vastuussa, jos paikka ei sovellukaan asuntorakentamiseen.

Porin terveystieteelliset tutkivat Reposaaren maaperää viime kesänä. Selvityksissä todettiin, että Reposaaren sahalla on käytetty puutavaran suoja-ainetta 1930-luvun

puolivälistä. Sodan jälkeen otettiin Ky 5 ja sitä käytettiin sahan sulkemiseen asti vuoteen 1975. Puutavara kasteltiin kahdessa altaassa, joista toisesta matkaa rantaan oli vain noin 50 metriä.

Terveystieteelliset arvioivat, että myrkyttäviä on todennäköisesti altaiden ympärillä. Sen sijaan viimeksi rakennetun uuden asuntoalueen maapohja tuotiin Reposaaren urheilukentän takaa ja se on siten puhdasta.

Ensinnäkin toimittajan diskurssin voi katsoa koostuvan (1) niistä osista, joissa hän identifioi jonkun muun diskurssin tällaiseksi, ja (2) niistä osista, joita ei voi lukea muiden diskurssien referoinneiksi. Kaikki muu on muiden diskursseja. Näin toimittajan diskurssiksi erottuisi seuraava:

(2) Talot on rakennettu entisen sahan varastoalueelle. (1) VVT:n mukaan (...) mutta laitos pitää (...). (...) (1) ryhtyi peräämään porilainen kaupunginvaltuutettu Leevi Mäkelä. Hän katsoi, että (...). (...) (2) Reposaaren entisen sahan aluetta kaavoitettiin asuntoalueeksi, ja sinne on myös jo rakennettu. (1) Mäkelä tivasi, miten (...). (...) (2) Porin terveystieteelliset tutkivat Reposaaren maaperää viime kesänä. (1) Selvityksissä todettiin, että (...). (...) (1) Terveystieteelliset arvioivat, että (...).

Mäkelän, Porin terveystieteellisten ja VTT:n diskurssit taas ovat — alkuperäistä esitystä tähän sopivaksi hieman stilisoiden — seuraavat:

MÄKELÄ: Perään "Reposaaren entisen sahan alueen maaperän myrkyllisyyttä". Kerron, että "esimerkiksi Ou-

lun seudulla entisten sahojen alueelle asuntorakentaminen on kokonaan kielletty maapohjan myrkyttymisen vuoksi. Sahat ovat käyttäneet vuosikymmeniä yleisesti Ky 5 -nimistä puunsuoja-ainetta puutavaran suojaamiseen tuhohyönteisiltä". Tivaan, miten (Reposaaren sahan) "alueen maapohja on tutkittu, millaisia ovat kyyvitöksen pitoisuudet maaperässä, miten asukkaita aiotaan suojella ja kuka on taloudellisessa vastuussa, jos paikka ei sovellukaan asuntorakentamiseen".

PORIN TERVEYSTIETEELLISET: Toteamme, että "Reposaaren sahalla on käytetty puutavaran suoja-ainetta 1930-luvun puolivälistä. Sodan jälkeen otettiin Ky 5 ja sitä käytettiin sahan sulkemiseen asti vuoteen 1975. Puutavaraa kasteltiin kahdessa altaassa, joista toisesta matkaa rantaan oli vain noin 50 metriä". Arvioimme, että "myrkyttäviä on todennäköisesti altaiden ympärillä. Sen sijaan viimeksi rakennetun uuden asuntoalueen maapohja tuotiin Reposaaren urheilukentän takaa ja se on siten puhdasta".

VTT: Toteamme, että "Reposaaren maaperää seurataan". Toteamme, että "sahan myrkyttäviä ei löydy asuinalueelta". Toteamme: "Kyyvitöksen tunnettu puutavaran suoja-aine ei todennäköisesti ole saastuttanut Porin Reposaaren rakennettua uutta asuntoaluetta". Meistä "tilanne ei näytä huolestuttavalta", mutta "pidämme suota-

vana uusintänäytteiden ottamista maaperästä parin kolmen vuoden kuluttua".

Voidaanko nämä diskurssit ymmärtää kertomuksiksi? Otetaan ensiksi toimittajan diskurssi. Erilleen otettuna se eroaa täysin muista; se ei selosta mitään asiaa vaan operoi muita diskursseja saattaen ne jotenkin ymmärrettävään yhteyteen keskenään (vrt. K. Pietilä & Sondermann 1987, 5-7, 46-50). Se ei selvästikään ole kertomus edellä hahmottuneessa mielessä, mutta se ei sovi mihinkään muuhunkaan Beaugranden tekstityypeistä.

Mäkelän diskurssissa on tiettyä kertomuksenomaisuutta. Siinä on esim. seuraava epä-kronologisesti kerrottu syy-seurausketju: tuhohyönteisistä² (SYY) johtuen sahat suojasivat puutavaraa suoja-aineella (SEURAUUS), mikä (SYY) aiheutti maaperän myrkyttymistä (SEURAUUS), mistä johtuen (SYY) asunorakentaminen kiellettiin entisten sahojen alueelle Oulun seudulla (SEURAUUS). Toisaalta diskurssin varsinaisena tarkoituksena ei ole kertoa tätä vaan argumentoida sen puolesta, että Mäkelän ongelmana pitämään asiaan käytäisiin käsiksi. Siten diskurssi on argumentoivaa tekstityyppiä. Terveysviranomaistenkin diskurssissa on tiettyä kertomuksenomaisuutta. Siinähan luetellaan erinäisiä tapauksia kronologisesti, tosin jäsentämättä niitä syy-seuraussuhteisiin. Olennaisimmin se silti on ekspositio eli selonteko siitä, miten tietyn asian laita on. Sama pätee VTT:n diskurssiin.

Mutta eikö se, että toimittajan diskurssi operoi muut yhteyteen keskenään, tuota kokonaisuudesta kertomusta? So. eivätkö muiden diskurssit ole episodeja, jotka jäsenyvät ajallisiin syy-seuraussuhteisiin keskenään? Tosin niitä ei uutisessa ole esitetty kronologisesti, mutta tähän ei esim. Princestä ole yksinkertaisen kertomuksen ehto. Toisaalta episodien kronologiaa ei sen pohjalta pysty tyydyttävästi rekonstruoimaan. Etenkin joutuu kysymään, oliko Mäkelän perääminen ja tivaaminen ajallinen syy jo terveysviranomaisten vai vasta VTT:n selvitykseen vai olisiko niin, että hän ensin tivasi saaden terveysviranomaiset liikkeelle ja sitten peräsi saaden

VTT:n toimimaan. Näin uutinen ei Princen kronologian rekonstruointikriteerin mukaan olisi kertomus. Edelleen kronologian ja syy-seuraussuhteiden hajottamista on vaikea ymmärtää siinä kerronnan oman problematiikan motivoimaksi; sehän seuraa siitä, että aika monipolvinen prosessi on pitänyt puristaa uutisteknisesti käsiteltävään muotoon.

Edelliseen diskurssien erotteluun liittyy se ongelma, että vaikka Mäkelä, terveysviranomaiset ja VTT saavat uutisessa sanottavansa julki, tämä tapahtuu vain toimittajan äänen kautta. Näin olisi jopa silloin, kun toimittaja lainaisi jotakuta sanatarkasti lainausmerkkien kera; toimittajahan tällöinkin kertoo, mitä sanotuksi tuli. Edelleen toimittaja ratkaisee, mitä hän kenenkin diskurssista ottaa ja mitä ei, ja nimenomaan hän antaa muiden diskursseille niille uutisessa olevan muodon. Näin hän tekee uutiskonventioiden mukaan esittämällä – diskurssien omista esitysjärjestyksistä piittaamatta – ensiksi tärkeimmiksi arvioimansa asiat ja sitten vähemmän tärkeitä. Siten vaikka muiden diskurssit uutisessa ovat muiden diskursseja, ne ovat tätä siinä vain toimittajan niille antamassa, eivät alkuperäisessä muodossa.

Tämän seikan saisi nähdäkseni otettua varten soveltamalla uutiseen kirjallisuustieteessä Genetten (1980) esittämää erottelua fokaalisaatioon ja ääneen. Edellinen viittaa siihen, keiden 'näkeminä' asiat tekstissä esitetään, jälkimmäinen siihen, kuka tekstin 'lausuu julki' (emt., 186; ks. myös Chatman 1978, 151-158; Rimmon-Kenan 1983, 71-74, 82-83 ja Tammi 1983). Ääni pysyy yleensä samana; fokaalisaatio saattaa sitävastoin vaihdella. Edellistä esimerkkiä hyödyntäen: kun uutisessa lukee "VTT:n mukaan...", ääni ja fokaalisaatio ovat kertojan (josta kohta enemmän); kun siinä taas lukee "... tilanne ei näytä huolestuttavalta", ääni on edelleen kertojan, mutta fokaalisaatio VTT:n. Eli lyhyesti: toimittajan diskurssissa ääni ja fokaalisaatio ovat kertojan; muiden diskursseissa ääni on edelleen kertojan, mutta fokaalisaatio muiden. – Tämä tar-

kennus ei sinänsä lisää mitään siihen, mitä uutisesta kertomuksena edellä sanoin.

Kertomus ei kaiken kaikkiaan ole itsestään selvä asia. Vielä vähemmän sitä on uutisen ymmärtäminen kertomukseksi. Tosin on huomattava, että tämä käsitys on kehittynyt lähinnä tv-uutisten pohjalta ja että monet sitä edustavista ovat yhdysvaltalaisia tiedotustutkijoita. Voi olla, että tv-uutiset ovat lehti uutisia kertomuksenomaisempia (vrt. Weaver 1981) ja että tämä pätee erityisesti Yhdysvaltain kaupallisiin tv-uutisiin (vrt. Hallin & Mancini 1985). Oli miten oli, kuvattua kantaa edustavilta tiedotusoppineilta olisi edellytettävä, että he suhtautuisivat asiaan eritellysti ja toisivat nimenomaan esiin ne täsmälliset perusteet, joihin kantansa ankkuroivat. Muutoin ei käsitys uutisesta kertomuksena voi olla muuta kuin sen metaforista alleviivaamista, ettei uutista ole ymmärrettävä niinkään todellisuutta sellaisenaan heijastavaksi raportiksi kuin sääntöjä ja tekniikoita noudattaen rakennetuksi artefaktiksi.

Uutinen ja tekstuaalisten 'kertojien ja kuulijoiden' problematiikka

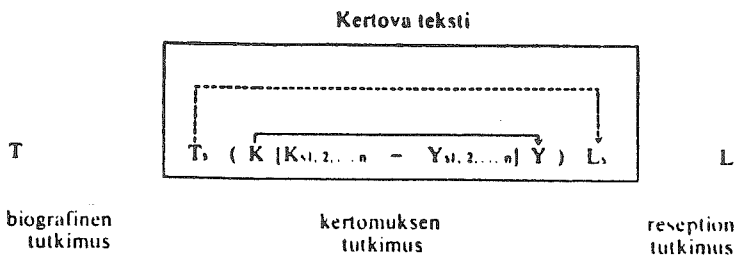
Se väite, etteivät uutisen kertomukseksi ymmärtävät tiedotusoppineet ole sitä yleensä lähestyneet mistään narratologialle ominaisesta näkökulmasta, ei päde koko tiedotusoppineiden kaartiin. Esim. luvun otsikossa mainittu problematiikka on pilkahdellut tiedotusoppilaisissa teksteissä siellä täällä esiin, tosin

useimmiten tekstin tuottamia subjektiasemia ja ns. tekstuaalisen ja empiirisen subjektin suhteita koskevan erityisteeman yhteydessä (ks. Corrigan & Willis 1980; Morley 1980 ja 1981 sekä Wren-Lewis 1985). Teemasta on puhuttu myös 'mallilukijan' ja 'empiirisen lukijan' (Wolf 1988) tai 'implikoidun lukijan' ja 'sosiaalisen lukijan' (Dahlgren 1988) suhteina.

Kokonaisvaltaisemmin luvun otsikon teeman on journalismin osalta tuonut esiin esim. Silvo (1986) pyrkiessään problematisoimaan sitä K. Pietilän (1985) käsitystä, että joukkoviestintä tuottaa vastaanottajaan puheaktiteoreettisesti hahmoteltavissa olevan sosiaalisen siteen. Silvosta joukkoviestinnässä tehdään toki moninaisia puhetekoja, mutta ne tehdään erikseen tekstin muodostuksen, itse tekstin ja sen luennan piirissä. Näillä piireillä ei hänestä ole puheaktiteorian edellyttämää yhteyttä keskenään. Tässä ei ole tärkeää arvioida tätä kantaa (asiasta ks. K. Pietilä 1986a) vaan tärkeää on, miten Silvo hahmottaa tekstissä tapahtuvat puheteot. Tässä hän soveltaa Chatmanin (1978) kerronnan tekstuaalisia rakenteita jäsentävää mallia. Kuvaan asiaa kuitenkin kehitellymmän mallin avulla, jonka Tammi (1983, 46) on luonut Chatmanin ja Boothin (1961 ja 1974) virikkeiden pohjalta.

Narratologit erottavat – venäläisiä formalisteja soveltaen mutta heitä aika ongelmallisesti tulkiten – kertomuksessa tarinan ja sen diskursiivisen esityksen (ks. Chatman 1978; Genette 1980; Prince 1982; Rimmon-Kenan

Sovellettu Boothin-Chatmanin malli

1983; vrt. myös Culler 1981). Tarinaan kuuluvat kertomuksen henkilöhahmot, tapahtumat jne.; so. tarina on kertomuksen sisältö, kun taas diskursiivinen esitys on se muoto, jossa sisältö välitetään. Tammen malli koskee diskursiivista esitystä, ei tarinaa. Se erottaa tuossa esityksessä kolmentasoisia tekijöitä/kertoja: sisäkkäisen kertojan (K_s), kertojan (K) ja sisäistekijän (T_s). Nämä edellyttävät siinä vastaavat yleisö/lukijatasot: sisäkkäistä kertojaa kuuntelee sisäkkäinen yleisö (Y_s), kertojaa yleisö (Y) ja sisäistekijää sisäislukija (L_s). Nämä on erotettava tarkoin tekstin fyysisestä tekijästä (T) ja fyysisestä lukijasta (L).

Esim. jos romaanissa jokin sen henkilöhahmoista (**dramatis personae**) kertoo kertomuksen, hän on silloin sisäkkäinen kertoja ja häntä kuuntelevat henkilöhahmot muodostavat sisäkkäisen yleisön; näin siitä huolimatta, että henkilöhahmot kuuluvat (myöskin tällöin) tarinaan.³ Kertojan ja yleisön luonnehdinta on jo vaikeempaa. Tammen (1883, 47) mukaan "kertoja välittää kerrottua maailmaa koskevaa tietoa vastaavalla fiktion tasolla olevalle 'yleisölle'". Kertojan voinee ymmärtää Genetten erottamaksi ääneksi eli tietyksi esitystekniikaksi – minämuotoiseksi, objektiiviseksi tms. – joka edellyttää kuulijakseen vastaavan yleisön: 'sinut', 'kenen tahansa' jne. Hankalimpia ovat kuitenkin sisäistekijä ja -lukija. Tammesta (emt. ja 1985) sisäistekijä viittaa yhtäältä teoksen laatijakseen implikoimaan henkilöön – esim. uskonnollinen teos implikoi tekijäkseen uskonnollisen henkilön, olipa sen tosiasiallinen tekijä millainen ateisti tahansa – ja toisaalta sen aatteelliseen, eettiseen ja esteettiseen normijärjestelmään. Chatmanin (1978, 148-149) mukaan sisäistekijä on teoksen "rakenneperiaate", joka on "luonut kertojan ja sen myötä kaiken muun kertomuksessa". Silvo (1986, 8) säestää pitäessään sisäistekijää "auktoriteettina tai kapellimestarina, joka orkestroi sekä fiktiivisten henkilöiden että mahdollisen kertojan tasot tekstuaaliseksi kokonaisuudeksi". Ei kovin yksiselitteistä! Oli miten oli, sisäistekijää vastaa tekstistä abstrahoitu sisäislukija, "jonka

oletettu kielitaito, sivistystaso, maailmankuva jne. on ennaltakäsin huomioitu teoksen konstruktiossa" (Tammi 1983, 47).

Tammesta (emt., 38) hänen mallinsa ei sovellu faktuaalisiin teksteihin kuten sairaskertomuksiin, koska niissä on "vain kahdenlaisia agentteja: henkilöt, joista kerrotaan (sairaskertomuksessa potilaat), ja kertoja, joka on samalla tekstin tekijä (lääkäri)". Minusta sairaskertomuksen kertoja ei ole sama kuin sen fyysinen tekijä, sillä lääkäri on siinä yhtä vähän persoonana läsnä kuin kirjailija Tammen mukaan romaanissaan. Niinpä vaikkei sairaskertomus olekaan kertomuksen kriteerit täyttävä esitys, siinä on silti Tammen mallin mukainen kertoja. Kysymys sisäistekijästä on pulmallisempi.⁴ Yhtäältä sairaskertomus on tietyn sisällön diskursiivinen esitys; toisaalta esitystä säätelee ennalta olemassaoleva kaava. 'Sisäistekijä' olisi tällöin tuo kaava, jolloin se ei olisi tekstuaalinen vaan tekstin ulkopuolinen. Sairaskertomusten tapaisten faktuaalisten tekstien kyseessäolleen ei lienekään järkevää puhua sisäistekijöistä; mielekästä sitä vastoin on pohtia niiden tuottamista sääteleviä kaavoja ja muita ulkoisia tekijöitä, näihin sisältyviä arvoja ja normeja yms.

Joka tapauksessa on perusteita ajatella, että uutisen tapaisessa faktuaalisessa tekstissä voidaan erottaa Tammen mallin mukaiset sisäkkäisen kertojan ja kertojan sekä näitä vastaten sisäkkäisen yleisön ja yleisön tasot. Tällä perusteella voi ainakin yrittää katsoa, mitä noiden tasojen avulla saa esimerkkiuutisesta irti.

Sisäkkäiskertoja siinä ovat lähinnä Mäkelä ja terveysviranomaiset. Vaikka kummankin diskursin pääfunktio on muu, niissä on silti kertomuksenomaisuutta. VTT:n diskurssi on pulmallisempi. Pulmallista on myös sisäkkäisyleisöjen erottaminen. Uutisesta ei käy selvälle, kuuntelivatko Mäkelän puhuttelua jo terveysviranomaiset vai vasta VTT vaiko molemmat. Siitä ei myöskään käy yksiselitteisesti ilmi terveysviranomaisten (ja VTT:n) selvitystä kuunnellut sisäkkäisyleisö. Kunnallispoliittisen tietämyksen valossa voidaan toki ar-

vella, että Mäkelä olisi välittömästi puhutellut Porin kaupunginvaltuustoa, joka sitten olisi puhutellut sekä terveysviranomaisia että VTT:tä, ja että nämä vuorostaan olisivat puhutelleet Porin kaupunginvaltuustoa ja Mäkelää sen jäsenenä. Oli miten oli, itse uutinen ei sisäkkäisyleisöjä selvästi eksplikoi.

Entä kuka uutisessa on kertoja ja kuka häntä siinä kuuntelee? Kirjallisuustieteessä on esitetty moniakkin kertojajaotteluja (ks. esim. Heino 1975), joita kuitenkin usein haittaa fyysisen tekijän ja kertojan sekoittaminen toisiinsa (vrt. Tammi 1983, 38-39). Tältä vältytään, jos kertoja ymmärretään yksiselitteisesti esitystekniikaksi (vrt. Ridell 1987, 73-76). Näin ymmärrettyä kertojaa voidaan hyvinkin lähestyä 'klassisista' näkökulmista. Tyypillisimmin kertojajaot perustuvat ns. telling/showing -erotteluun (ks. Lubbock 1954; Booth 1961 tai Friedman 1967). Telling-esitystekniikassa kertoja tulee tavalla tai toisella näkyviin – esim. identifioimalla itsensä, puuttumalla asioihin vaikkapa arvioimalla tai selittämällä niitä tms. – kun taas showing-esitystekniikka jättää kertojan näkymättömiin; näin käy kun kertomus etenee dialogina, kun tapahtumat tallennetaan 'kameramaisesti' tms. Näin päädyttäisiin vaikkapa näkyväksi ja näkymättömäksi kertojaksi nimettävissä oleviin tyypeihin.

Tämä jako on kuitenkin liian ylimalkainen ajateltaessa erityyppisissä journalistisissa teksteissä mahdollisia kertojia. Tärkeää on etenkin tehdä ero sen välille, tunnistautuuko kertoja tekstissä vai ei ja puuttuuko hän siinä asioihin vai ei. Näet myös esitysteknisesti tunnistautumattomaksi jäävä kertoja voi puuttua asioihin niitä arvioiden, selittäen tms.; näin käy esim. kertojan todetessa: "Tilanne on huolestuttava." Tästä on taas erotettava sellainen tapaus, jossa tunnistautumaton kertoja kertoo jonkun muun arvion esim. todeten: "X:stä tilanne on huolestuttava". Tällöin hän ei puutu suoranaisesti asiaan, koska tilanteesta esitetty arvio on X:n. Jos hän sitä vastoin toteaisi: "X arvioi tilanteen väärin", hän olisi jälleen tunnistautumaton asioihin puuttuva kertoja, kos-

ka nimenomaan hän esittää arvion X:n tilanteenarviosta. Asia olisi jälleen toinen, jos hän toteaisi: "Y:stä X arvioi tilanteen väärin." Näiden näkökohtien nojalla voidaan erottaa neljä kertojatyyppejä:

1. Tunnistautuva asioihin puuttuva (T+A+): "Minusta/meistä/tämän kertojasta tilanne on huolestuttava.")
2. Tunnistautuva asioihin puuttumaton (T+A-): "Pohdin/pohdimme/tämän kertoja pohtii tilannetta.")
3. Tunnistautumaton asioihin puuttuva (T-A+): "Tilanne on huolestuttava." "X arvioi tilanteen väärin.")
4. Tunnistautumaton asioihin puuttumaton (T-A-): "X:stä tilanne on huolestuttava." "Y:stä X arvioi tilanteen väärin." "X pohtii tilannetta." "Tilannetta pohditaan.")

'Klassisissa' kertojajaotteluissa on kiinnitetty huomiota myös kertojan luotettavuuteen ja siihen, miten paljon hän tietää kertomistaan asioista. Jälkimmäisellä ulottuvuudella, joka on relevantti myös tässä, kertojat on tavallisesti jaettu kaikkietävään ja rajoitetusti tietävään. Teoksen *Dictionary of World Literary Terms* (1970, 356) mukaan edellinen voi nähdä ja kuulla rajattomasti: hän osoittaa tietävänsä niin "menneen, nykyisen, tulevan" kuin "kaikkien henkilöihajojensa salaiset ajatukset ja tunteet". Taas rajoitetusti tietävän kertojan tietämys rajoittuu sen henkilöihajon tietämykseen, jonka näkökulmasta kertomus kerrotaan, tai siihen, "mitä tapahtumien tarkkailija on voinut ulkoisesti nähdä" (emt., 356-357).

Journalistisen tekstin kannalta parempi näkökulma kertojan tietävyyteen saadaan kuitenkin kehittämällä ns. Screen-teorian ajatusta klassisesta realistisesta ja avantgardistisesta tekstistä (po. teoriasta ks. V. Pietilä 1985a ja 1985b). MacCaben (1974, 1976 ja 1979) mu-

kaan edellisen muodostavista eri diskursseista yksi — kertova diskurssi — hallitsee muita, koska se selittää muiden avoimiksi jättämät asiat. Se asettaa muut diskurssit "yhteyteen, joka palauttaa kunkin niistä yksinkertaisesti selittyväksi sisällöksi"; juuri näin se "saavuttaa hallitsevan asemansa" (MacCabe 1974, 10). Se "hitsaa" tekstin "eri tapahtumat ja dialogit (...) yhtenäiseksi kokonaisuudeksi" (MacCabe 1979, 23). Monasti tämä tapahtuu vasta tekstin lopussa; näin kertova diskurssi "johtaa **closureen**", teksti sulkeutuu (Belsey 1980, 70). Sitä vastoin avantgardistisessa tekstissä yksikään diskurssi ei "hallitse muita eikä anna niille mieltä" (MacCabe 1979, 14). Edes sen lopussa eivät tapahtumat, dialogit yms. selityne ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi sulkevalla tavalla; teksti tapahtumineen kaikkineen jää avoimeksi (sulkeutuvasta ja avoimesta tekstistä ks. myös Eco 1979).

Nämä näkökohdat auttavat täsmentämään kertojan tietävyyttä seuraavasti: sulkeutuvan tekstin tuottava kertoja lähenee kaikkitietävää kun taas avoimeksi jäävän tekstin kertojan tietämys on pakosta rajoittunutta. Kertojatyypin erottelu auttaa puolestaan viemään Screen-teoreetikkojen ajatuksia eteenpäin. Näet vaikka he puhuvat **closuren** tuottavasta kertovasta diskursista, he eivät ole pohtineet eriytyneemmin siinä mahdollisia esitystekniikoita. Edellisten kertojatyypin pohjalta voidaan puhua ainakin neljästä eri tekniikasta: yhtäältä asioihin puuttuvaa tunnistautuvaa (T + A +) tai tunnistautumaton (T-A +) kertojaa käyttävästä, jolloin kertoja selittää tapahtumat, dialogit ym. asiat, ja toisaalta asioihin puuttumatonta tunnistautuvaa (T-A + 2) tai tunnistautumaton (T-A-) kertojaa hyödyntävästä, jolloin kertoja esim. antaa henkilöhahmojensa selittää asiat tai jolloin hän liittää ne yhteen tavalla, jonka nojalla voi päätellä, miksi ne tapahtuivat.⁵ Myös avoimeksi jäävä teksti voidaan tuottaa näillä tekniikoilla — tietenkin niin, etteivät asiat sa missään kohdassa ne ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi sulkevaa selitystä.

Esimerkkiuutisen kertoja on tunnistautumaton asioihin puuttumaton (T-A-) eli täysin näkymätön (vrt. Mander 1987, 63). Uutisessa oleva toimittajan nimi ei tätä muuta; kertoja on eri asia kuin toimittaja. Entäpä kertojan tietävyys? Uutisessa on kiistatta asioita ymmärrettäväksi tekevää tietoa. Esim. Mäkelän diskursista voidaan päätellä, miksi hän ryhtyi peräämään ja tivaamaan sitä mitä ryhtyi. Tämä lähenee sellaista tunnistautumaton asioihin puuttumatonta (T-A-) kaikkitietävää kertojaa hyödyntävää tekniikkaa, jossa kertoja antaa henkilöhahmojensa selittää tekemisensä. Toisaalta — kuten todettu — uutisessa olevien episodien ajalliset syy-seuraussuhteet jäävät arvailujen varaan. Tältä osin se itse tekstinä ei sulkeudu, joten tältä osin sen kertoja osoittautuu tietämykseltään rajoittuneeksi. Se, miksi toimittajan varmastikin tietämät episodien ajalliset syy-seuraussuhteet eivät ole välittyneet kertojalle, johtuu nähdäkseni uutistekniikasta ja sen 'pakoista', joista oli puhe jo edellä.

Kertojaa vastaavaa yleisöä pohdittaessa on huomattava, että kertoja voi tekstissä identifioida yleisönsä, so. osoittaa sanansa jollekin nimenomaiselle henkilölle, instanssille tms. (ks. Tammi 1983, 47-48). Journalismissa näin tapahtunee lähinnä pääkirjoituksissa ja vastavissa teksteissä. "Hallitus ottakoon huomioon, että tilanne on vakava" on esimerkki, jossa asioihin puuttuva tunnistautumaton kertoja osoittaa sanansa identifioimalleen yleisölle, hallitukselle. Mutta silloinkin, kun kertoja ei yleisöään identifioi, se oletetaan. Esim. 'minänsi' tunnistautuva kertoja edellyttää yleisöksen persoonallisesti 'sinut', 'tämän kertojaksi' tunnistautuva 'tämän tai hyvän lukijan', tunnistautumaton kertoja taas persoonattomasti 'kenet tahansa' jne. Tämä ei kuitenkaan vie yleisöä koskevaa pohdiskelua kovinkaan pitkälle. Pitemmälle siinä päästään kehittämällä Screen-teoreetikkojen ajatuksia siitä, millaisen subjektiaseman yhtäältä klassinen realistinen ja toisaalta avantgardistinen teksti lukijalle tuottavat.

MacCabesta (1979, 16) realistisen tekstin kertova diskurssi "asettaa lukijan hallitsevaan asemaan suhteessa tarinoihin ja henkilöhaahmoin". Cowardin ja Ellisin (1977, 50) mukaan se tuottaa subjektille aseman kertomuksen "toiminnan ymmärrettävyyden näkökulmasta: subjekti on tällöin tarkkailijan, ymmärtäjän, syntetisoijan asemassa". Belseystä (1980, 68-69) se kutsuu lukijaa näkemään "yhtenäisen, ristiriidattoman tulkinnan maailmasta". Koska avantgardistisessa tekstissä tapahtumat, dialogit yms. jäävät — ne selittäen yhteensitovan diskurssin puuttuessa — avoimiksi, arvoituksellisiksi ja ristiriitaisiksi, sen tuottamaa subjektiasemaa luonnehtivat edellisille vastakkaiset piirteet: lukijaa kutsutaan avoimeen tilaan, jossa hän kokee olevansa "käymistilassa" (Coward & Ellis 1977, 6).

Nämä luonnehdinnat tuntuvat pulmallisilta. Esim. realistisen tekstin kertova diskurssi ei tuottane vain yhtä yllä esitettyjen piirteiden luonnehtimaa subjektiasemaa. Pikemminkin siinä mahdolliset, edellä erotetut kertojat edellyttänevät itselleen erilaiset 'kuulijakunnat'. Esim. tunnistautuva asioihin puuttuva (T + A +) eli itse tapahtumat yms. selittävä kertoja on kuin 'opettaja', jonka opastuksella yleisöksi kutsutut 'oppilaat' vasta saavuttavat sen aseman, jonka realistinen teksti Screen-teoreetikkojen mukaan muitta mutkitta tuottaa. Taas tunnistautumaton asioihin puuttuva (T-A +) kertoja, joka persoonattomasti selittää tapahtumat tms., on kuin objektiivinen 'totuuden henki', joka ojentaa yleisölleen totuuden. Asioihin puuttumattomat kertojat — niin tunnistautuvat kuin tunnistautumattomat — ovat taas enemmänkin kuin palapelin laatijoita, jotka kutsuvat yleisöään kokoamaan sen. Tietämykseltään rajoittuneista kertojista voi ehkä sanoa, että he — olivatpa he sitten mitä tyyppiä tahansa — purkavat sitä hierarkista rakennetta, jonka realismin kertovan diskurssin kaikkietävät kertojat itsensä ja yleisönsä välille pystyttävät. Yleisöä ei kutsuta vain kokoamaan palapeliä saati omaksumaan opetusta tai totuutta vaan osallistumaan itse tekstin

tekemiseen — sitä suuremmissa määrin, mitä avantgardistisempi teksti on.

Edelleen kun tietyyntyyppinen kertoja tuottaa tietyn 'ilmeisen' subjektiaseman, hän nähdäkseen implikoi samalla muita siihen suhteutuvia asemia. Esim. edellyttäessään yleisöseen omaksuvia 'oppilaita' tunnistautuva asioihin puuttuva (T + A +) kaikkietävä kertoja 'opettajana' implikoi muita tämän suhteen määrittyviä asemia, esim. kriittisen tai ironisen yleisön aseman, josta hänen opetuksensa voidaan panna kyseen- tai naurunalaiseksi. Tiettyä kerrontaperinnettä ironisoiva teksti voi hyödyntää juuri tätä. Lopuksi kertoja voi tekstin mittaan omaksua eri kertojarooleja ja tuottaa näin eri subjektiasemia. Esim. lopulta kaikkietäväksi kertojaksi paljastuva voi pitkään kertoa rajoitetusti tietävänä; näin tapahtuu esim. klassisessa salapoliisiromaanissa. Näiden näkökohtien kehittäminen tässä veisi kuitenkin liian pitkälle kirjallisuustieteen alueelle.

Bonney (1983, 14) katsoo, että tv-uutisessa uutisankkurin diskurssi asettaa yleisön oppilaitten asemaan, haastatteludiskurssit taas arvioitsijan asemaan kun taas kuva-aineisto tapahtuneesta asettaa heidät silminnäkijöiden asemaan (vrt. myös Celsing 1985). Mutta yllä esitetyn mukaan yleisön oppilaiden asettavan diskurssin kertojan tulisi olla tunnistautuva asioihin puuttuva (T + A +) tai kaikkietävä. Uutiskäytännössä kertoja ei tavanomaisten normien mukaan saa kuitenkaan puuttua asioihin. Asioihin puuttumattomana hän ei kutsuisi yleisöä niinkään oppilaiksi kuin palapelin kokoajiksi. Milloin kertoja jää, kuten esimerkkiuutisessa, uutisteknisten 'pakkojen' tms. takia rajoitetusti tietäväksi, hän edellyttää yleisöltään vielä suurempaa aktiivisuutta kuin palapelin kokoamista — hän kutsuu näet yleisöä täydentämään uutisen siinä auki jäävien asioiden osalta. Tätä asemaa ei silti voi suoraan rinnastaa avantgardistisen tekstin tarjoamaan, koska avantgardistinen kerrontatekniikka on harkiten sovellettua kun taas uutisessa tekniikka aiheutuu ulkoisista 'pakoista'. Mitä vähemmän ne vaikuttavat, sitä enem-

män esitystekniikka lähestynee tunnistautumaton asioihin puuttumatonta (T-A-) kaikitietävää kertojaa hyödyntävää.⁶

On tärkeää erottaa tekstin sisäinen yleisö sen fyysisestä lukijasta. Jälkimmäinen saattaa lukea esimerkkiuutisen sen avoimuuteen huomiota kiinnittämättä. Itse asiassa uutisesa avoimeksi jäävien asioiden huomaaminen vaatii tietoista ponnistusta. Voinee sanoa, että uutisten kulttuurisesti määräytynyt lukutapa auttaa lukemaan tosiasiasa avoimiksi jääneet kohdat sillä tavoin 'yli', että uutinen niistä huolimatta tuntuu sulkeutuvalla, varsinkin silloin kun – kuten esimerkiksi uutisessa – auki jääneet kohdat eivät suuremmin vaikeuta uutisen keskeisen sisällön ymmärtämistä. Mutta silloinkin kun ne näin tekevät, lukemiskonventiot pyrkivät sulkemaan uutisen. Culler (1975, 131-160) väittää, että tämäntapainen seikka pätee jopa avantgardistisen tekstin lukemisessa; lukemiskonventiot tarjoavat pohjan muuntaa alkuun mielettömältäkin tuntuva teksti ymmärrettäväksi.

Tietenkään uutinen ei ole konventionalisoitunut vain lukemisensa vaan myös tuottamisensa osalta. Ts. se on diskursiivinen esitys, joka pitkälti noudattaa etukäteen olemassaolevaa kaavaa – kaavaa, johon sisäänrakennetut tekijät, arvot ja normit, säätelevät sitä, miten uutinen pitää ja miten se voidaan diskursiivisesti esittää. Tähän kaavaan, josta voidaan puhua vaikkapa uutisformaattina tai -muottina, ei tässä voida paneutua sen perusteellisemmin (formaatin/muotin käsitteestä ks. Altheide 1985 ja Steinbock 1988). Joka tapauksessa se, että yksittäiset uutiset valetaan pitkälti samassa muotissa, viittaa siihen, että sovellettaessa narratologisia kertojamalleja niihin on yksittäisten uutisten osalta huomioitava myös uutismuotti. Sisäkkäisiä kertoja ja yleisöjä on järkevää tarkastella yksittäisten uutisten osalta. Kertoja ja yleisö liittyvät yhtäältä yksittäisiin uutisiin, toisaalta uutismuottiin. 'Sisästekijä' ja '-lukija' – jos niistä tässä yhteydessä on ensinkään lupa puhua – ovat selvästikin uutismuotin ominaisuuksia. Niiden tarkastelu tällaisina mahdollistaisi eh-

kä sen konventionalisoituneen yhteyden eksplikoinnin, joka liittyy esim. Silvolla (1986) erillisiksi jäävät uutisten muodostuksen, itse uutisten ja niiden lukemisen piirit toisiinsa.

Viitteet

- ¹ Näkemys esiintyy suuremmin tai epäsuuremmin esim. seuraavissa teoksissa: Epstein (1974), Altheide (1974), Tuchman (1978), Schlesinger (1978), Golding & Elliott (1979), Gans (1980), Hartley (1982) ja Altheide (1985), sekä esim. seuraavissa artikkeleissa: Darnton (1975), Tuchman (1976), Smith (1979), Eason (1981), Hall et al. (1981), Sperry (1981), Weaver (1981), Schudson (1982), Bennet & Edelman (1985), Hallin & Mancini (1985), Hartley & Montgomery (1985), Lewis (1985), Roek & Ashley (1986), Campbell (1987), Mander (1987) ja Ettema & Glasser (1988).
- ² Varsinaisesti Ky 5 -myrkyä käytettiin suojaamaan puuainetta sinistymiseltä.
- ³ Esim Seitsemässä veljeksessä Aapo on sisäkkäinen kertoja kertoessaan kertomuksiaan kun taas häntä kuuntelevat veljekset muodostavat sisäkkäisen yleisön. Toisaalta: eikö jokainen henkilöahmo romaanissa ole replikoidessaan sisäkkäinen kertoja siitä riippumatta, sisältääkö repliikki kertomuksen vai ei? Repliikithän ovat diskursiivisia esityksiä, joten niitä pitäisi voida eritellä tältä puoleltaan samalla tavoin kuin itse romaaniakin. Siihen, miten tämä muuttaisi sisäkkäiskertojen ja -yleisöjen problematiikkaa, ei tässä kuitenkaan voida sen perusteellisemmin mennä.
- ⁴ Kettusen (1983, 197) mukaan sisästekijä "on selvästi tavattavissa vain fiktiivisistä diskursseista: emme voi löytää jotakin kertojan takaista sisästekijää esimerkiksi historiallisista muistelmista tai reaali maailman henkilöiden päiväkirjoista". Miksi emme? Vaikka reaali maailman tapahtumat paljolti määrännevätkin muistelmien ja päiväkirjojen diskursiivista esitystä, voi silti se tekijä, joka niistä on abstrahoitavissa, olla aika erilainen kuin niiden fyysinen kirjoittaja. Sisästekijä on todella hankala käsite!
- ⁵ Kertojatyypin erottelamattomuus johtaa MacCaben selvään ristiriitaan. Antaessaan ymmärtää, että klassisen realismin kertova diskursus taustalle vetäytyen "yksinkertaisesti sallii todellisuuden ilmetä ja kieltää oman luonteensa artikulaationa" (MacCabe 1974, 9), hän implikoi, että sen kertoja olisi näkymätön, so. tunnistautumaton ja asioihin puuttumaton. Tosiasiasa klassinen realistinen romaani viljeli tyypillisesti näkyvää – so. tunnistautuvaa tai ainakin asioihin puuttuvaa – kertojaa, kuten MacCaben (emt., 9-10; ks. myös

1979, 16-19) oma esimerkki George Eliotin **Middlemarch**-romaanista selvästi osoittaa! MacCaben käsitystä klassisesta realistisesta romaanista on arvostellut myös Lodge (1981), tosin vähän toisesta näkökulmasta.

⁶ Esim. Mander (1987, 56-59) katsoo, että hänen tutkimissaan sotautisissa toimittaja esiintyy kaikkietävänä. Huomattakoon, että Mander toistaa perinteisen kertojatutkimuksen virheen puhuessaan fyysisestä toimittajasta kertojana.

Kirjallisuus

- ALTHEIDE, D.L. *Creating Reality: How TV News Distorts Events*. Beverly Hills etc. 1974.
- ALTHEIDE, D.L. *Media Power*, Beverly Hills etc. 1985.
- de BEAUGRANDE, R. *Text Production, Advances in Discourse Processes*, vol. XI. Norwood 1984.
- de BEAUGRANDE, R. & DRESSLER, W.U. *Einführung in die Textlingvistik*. Tübingen 1981.
- BELSEY, C. *Critical Practice*. London 1980.
- BENNET, L.W. & EDELMAN, M. *Toward a New Political Narrative*. *Journal of Communication*, 35:4, 1985, 156-171.
- BONNEY, W.L. *Media and Discourses*. *Media Information Australian*, n:o 28, 1983, 14-15.
- BOOTH, W.C. *The Rhetoric of Fiction*. Chicago 1961.
- BOOTH, W.C. *The Rhetoric of Irony*. Chicago 1974.
- CAMPBELL, R. *Securing the Middle Ground: Reporter Formulas in '60 Minutes'*. *Critical Studies in Mass Communication*.
- CAREY, J.W. *A Cultural Approach to Communication*. *Communication*, 2:1, 1975, 1-22.
- CELSING, A. *Know your Place: Situating the Viewer in TV News*. *Journalisthögskolan i Stockholm, Skriftserie 3/1985*.
- CHATMAN, S. *Story and Discourse*. Ithaca 1978.
- CORRIGAN, R. & WILLIS, P. *Cultural Forms and Class Mediations*. *Media, Culture and Society*, 2:3, 1980, 297-312.
- COWARD, R. & ELLIS, J. *Language and Materialism*. London 1977.
- CULLER, J. *Structuralistic Poetics*. London 1975.
- CULLER, J. *Story and Discourse in the Analysis of Narrative*. Teoksessa CULLER, J. *The Pursuit of Signs*, 169-187. London 1981.
- DAHLGREN, P. *Tuning in the News*. *Journalisthögskolan i Stockholm, Skriftserie 6/1984*.
- DAHLGREN, P. *Beyond Information: TV News as Cultural Discourse*. Monisteessa FURHOFF, L. & HEMANUS, P. (eds.), *New Directions in Journalism Research*, 80-95. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja B:17, 1985.
- DAHLGREN, P. *Crime News: The Fascination of the Mundane*. *European Journal of Communication*, 3:2, 1988, 198-206.
- DARNTON, R. *Writing News and Telling Stories*. *Dædalus*, 104:2, 1975, 175-194.
- DICTIONARY OF WORLD LITERARY TERMS (ed. by Shipley, J.T.) Boston 1970.
- van DIJK, T.A. *Recalling and Summarizing Complex Discourses*. Teoksessa BURGHARDT, W. & HOLLER, K. (eds.), *Text Processing/Textverarbeitung*, 49-118. Berlin 1979.
- EASON, D.L. *Telling Stories and Making Sense*. *Journal of Popular Culture*, 15:2, 1981, 125-129.
- ECO, U. *The Role of the Reader*. Bloomington 1979.
- ETTEMA, J. & GLASSER, T. *Narrative Form and Moral Force: The Realization of Innocence and Guilt Through Investigative Journalism*. *Journal of Communication*, 38:3, 1988, 8-26.
- EPSTEIN, E.J. *News from Nowhere*. New York 1974.
- FINDAHL, O. & HÖIJER, B. *Begriplighetsanalys*. Lund 1984.
- FISHER, W.R. *Narration as a Human Communication Paradigm*. *Communication Monographs*, 51:1, 1984, 1-22.
- FISHER, W.R. *The Narrative Paradigm: An Elaboration*. *Communication Monographs*, 52:4, 1985, 347-367.
- FRIEDMAN, N. *Point of View in Fiction*. Teoksessa STEVICK, P. (ed.), *The Theory of the Novel*, 108-137. London 1967.
- GANS, H.J. *Deciding What's News*. London 1980.
- GENETTE, G. *Narrative Discourse*. Oxford 1980.
- GOLDING, P. & ELLIOTT, P. *Making News*. London 1979.
- HALL, S.; CONNELL, I. & CURTI, L. *The 'Unity' of Current Affairs Television*. Teoksessa BENNETT, T. et al. (eds.), *Popular Television and Film*, 88-177. London 1981.
- HALLIN, d. & MANCINI, P. *Political Structure and Representational Form in US and Italian Television News*. Monisteessa FURHOFF, L. & HEMANUS, P. (eds.), *New Directions in Journalism Research*, 48-66. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja B:17, 1985.
- HARTLEY, J. *Understanding News*. London 1982.
- HARTLEY, J. & MONTGOMERY, M. *Representatives and Relations: ideology and Power in Press and TV News*. Teoksessa van DIJK, T.A. (ed.), *Discourse and Communication*, 233-269. Berlin/New York 1985.
- HEATH, S. *The Nouveau Roman*. London 1972.
- HEINO, A. *Kertoja: asema ja esiintyminen*. *Acta Universitatis Tamperensis*, ser. A, vol 65. Tampere 1975.
- KETTUNEN, K. *Puheaktiteorian sovellutuksia kaunokirjallisiin teksteihin*. *Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 35*, 1983, 189-200.

- LAUTAMATTI, L. Kertomuksen koherenssista. Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 35, 1983, 181-187.
- LEWIS, J. Decoding Television News. Teoksessa DRUMMOND, P. & PATERSON, R. (eds.), *Television in Transition*, 205-234. London 1985.
- LODGE, D. *The Modes of Modern Writing*. London 1977.
- LODGE, D. Middlemarch and the Idea of Classic Realist Text. Teoksessa KETTLE, A. (ed.), *The Nineteenth Century Novel*, 218-238. London 1981.
- LUBBOCK, P. *The Craft of Fiction*. London 1954.
- MacCABE, C. Realism and the Cinema: Notes on Some Brechtian Theses. *Screen*, 15:2, 1974, 7-27.
- MacCABE, C. James Joyce and the Revolution of the Word. London 1979.
- MANDER, M.S. Narrative Dimensions of the News: Omniscience, Prophecy and Morality. *Communication*, 10:1, 1987, 51-70.
- MORLEY, D. Texts, Readers, Subjects. Teoksessa HALL, S. et al. (eds.), *Culture, Media, Language*, 163-173. London 1980.
- MORLEY, D. 'The Nationwide Audience': A Critical Postscript. *Screen Education*, 39, 1981, 3-14.
- PIETILÄ, K. Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa. *Tiedotustutkimus*, 8:3, 1985, 1-12.
- PIETILÄ, K. Suoraviisemman tekstiteorian puolesta. *Tiedotustutkimus*, 9:2, 1986, 70-85 (1986a).
- PIETILÄ, K. Uutisen sosiologia. *Julkaisematon käsikirjoitus*, Tampere 1986 (1986b).
- PIETILÄ, K. & SONDERMANN, K. Luonnoksia joukkoviestinnän sosiologisen tutkimuksen menetelmiksi. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B:50, 1987.
- PIETILÄ, V. Selittämisestä yhteiskuntatieteessä. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja C:27, 1980.
- PIETILÄ, V. Tiedotustutkimus: teitä ja tienviittoja. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisusarja C:3, 1982.
- PIETILÄ, V. Kieli, subjektiviteetti, ideologia. *Tiedotustutkimus*, 8:4, 1985, 26-40 (1985a).
- PIETILÄ, V. Uloskoodaustutkimus: johdatusta teemaan. *Tiedotustutkimus*, 8:1, 1985, 2-14 (1985b).
- PRINCE, G. *A Grammar of Stories*. The Hague 1973.
- PRINCE, G. *Narratology*. Berlin etc. 1982.
- RIDELL, S. Kertovuus romaanin määreenä. Yleisen kirjallisuustieteen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1987.
- RIMMON-KENAN, S. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London 1983.
- ROBINSON, G.J. Television News and the Claim of Facticity. Teoksessa ROWLAND, W.D.Jr. & WATKINS, B. (eds.), *Interpreting Television*, 199-221. Beverly Hills etc. 1984.
- ROEK, I. & ASHLEY, S. Criticizing Press Coverage in the War of Lebanon: Toward a Paradigm of News as Storytelling. Teoksessa McLAUGHLIN, M.L. (ed.), *Communication Yearbook 9*, 117-141. Beverly Hills etc. 1986.
- ROWLAND, R.C. Narrative: Mode of Discourse or Paradigm? *Communication Monographs*, 54:3, 264-275.
- RUMELHART, D.E. Notes on Schema for Stories. Teoksessa BOBROW, D.G. & COLLINS, A. *Representation and Understanding*, 211-236. New York etc. 1975.
- SCHLESINGER, P. Putting 'Reality' Together. London 1978.
- SELUCKY, K. News, Narrative and the Quebec Referendum. Paper prepared for the IAMCR Congress in Prague 27.8.-3.9.1984.
- SIKALA, A.-L. *Tarina ja Tulkinta*. Helsinki 1984.
- SIKALA, J. Aika, kertomus, vaikutus, *Sosiologia*, 24:4, 1987, 273-281.
- SILVO, I. Puheaktit ja joukkoviestintä. *Tiedotustutkimus*, 9:1, 1986, 3-11.
- SMITH, R.R. Mythic Elements in Television News. *Journal of Communication*, 29:2, 1979, 75-82.
- SPERRY, S.L. Television News as Narrative. Teoksessa ADLER, R.P. (ed.), *Understanding Television*, 295-312. New York 1981.
- STEINBOCK, D. Formaattit ja televisiosarjat. YLE:n suunnittelu- ja tutkimusosaston julkaisusarja B 1/1988.
- TAMMI, P. Kertoja tekstin hierarkisessa rakenteessa. Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 35, 1983, 37-53.
- TAMMI, P. Kirjallisuudentutkimuksen terminologiaa. Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 38, 1985, 176-179.
- TAMMI, P. Kertojan ja henkilön diskurssista. Kirjallisuudentutkijain Seuran Vuosikirja 40, 1986, 25-61.
- TUCHMAN, G. Telling stories. *Journal of Communication*, 26:4, 1976, 93-97.